

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

В статті розглядаються причини виїзду українців на роботу за кордон, види роботи та її наслідки для економічної, демографічної і культурної сфер України на прикладі Закарпатської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської областей.

Ключові слова: міграція, заробітчани, нелегальна праця, посередники, бізнес, безвізовий режим, Закарпаття, Гуцульщина, Західна Україна.

Міграція ХХІ століття є потужною рушійною силою, що руйнує закостенілі та унормовані процеси в житті країни в цілому та кожної окремої людини зокрема. Міграція – це рух, переміщення, просторове пересування¹. В широкому контексті, це територіальне переміщення населення, що виявляється в різних формах: трудова, освітня, культурна, туристична тощо.

В найбільш вузькому розумінні, міграцією є тільки ті процеси, що виявляються в повній зміні місця проживання на доволі довгий період, як правило, не менше року², коли мова не йде про переселення в межах одного населеного пункту чи регіону³. Це, в свою чергу, призводить до зміни в демографічній складовій регіону, географічного розміщення населення, його густоти і заселеності територій⁴. Дослідники зазначають, що імміграція (в'їзд в країну, прибуття, протилежне поняття до еміграції – виїзд, вибуття з країни) найчастіше пов'язана зі зміною громадянства⁵ чи правового статусу особи⁶.

Зовнішня трудова міграція населення Західної України спричинена багатьма чинниками та стала об'єктивною реальністю сьогодення⁷. Відносна близькість до кордону з 4 європейськими країнами, введення безвізового режиму в червні 2017 року, недостатня кількість робочої сили в сусідніх європейських країнах (трудова міграцію в Польщі оцінюють у 2 млн⁸), складна економічна ситуація в Україні: безгрошів'я⁹ та безробіття¹⁰, борги, лікування¹¹, сімейні обставини¹², бажання дати освіту дітям¹³ призводить до того, що жителі Західної України масово виїжджають на роботу за кордон.

Трудова міграція за кордон в даних регіонах розглядається як сезонна, циркулярна та довготривала. Проте ці типи часто між собою перетинаються. Нерідко буває так, коли мігрант, виїжджаючи за кордон з метою разової нетривалої поїздки, може в процесі міграції вирішити залишитися на постійне проживання («Вна так і була – півроку. А далі їв зробили нову візу. Вна вже на другів. Но а буде дальше тритя, четвєрта. Плануєся так.»¹⁴), або ж здійснити після повернення не плановану раніше другу поїздку. Відповідно, разовий виїзд із запланованим поверненням трансформується у постійну або циркулярну міграцію¹⁵. Важливо звернути увагу на те, що сезонну роботу більше вибирають жителі Галичини та Волині, тоді як населення Закарпаття надає перевагу довготривалим чи циркулярним міграціям.

За неофіційними даними, 85% усіх мігрантів «просочуються» за кордон під виглядом звичайних туристів¹⁶.

Українські мігранти переважно зайняті на вторинному ринку праці (будівництво, сфера послуг, сільське господарство) як некваліфіковані працівники: «Багато людей працює як офіціанти, альбо на кухню, альбо десь у, багато хто убером (Uber – американська компанія, що створила однойменний мобільний застосунок для пошуку, виклику та оплати таксі або приватних водіїв) їздить»¹⁷. Це не спричинює конкуренції для працівників приймаючих країн¹⁸, хоча ті нерідко і не задоволені присутністю українців: «Но вообщє чехи не люблять українців. Вни тіпа щитають, що українці забирають їхні роботи. Ну типу, знаєш, коли українці роблять іщи на таких низьких, тіпа на ягоди поїхали, там на стройці дись щось, то вни такое... А от коли вже українці роблять на якихось таких посадах, то їх це дуже бісить»¹⁹.

Після повернення в Україну зароблені кошти мігранти інвестують в купівлю та ремонт житла, купівлю автомобіля, матеріальну допомогу рідним (батькам, дітям), оплату освіти дітей,

купівлю побутової техніки, коштовностей та одягу, відпочинок на курорті та інше²⁰. Окрім безпосередніх фінансових інвестицій в українську економіку, мігранти везуть на Батьківщину досвід трудових подорожей. Директор з питань підтримки українського представництва Міжнародної організації з міграції Дайна Вілкеліте наголосила, що повернувшись із заробітків мігранти привозять ідеї вже для власного бізнесу²¹, відбувається процес «набуття мізків» (brain gain) – повернення на батьківщину мігрантів, збагачених новими знаннями та вміннями²².

Після введення безвізового режиму для України в червні 2017 року по всій країні розпочався справжній хаос. Люди масово почали робити біометричні паспорти. Довгі черги у паспортних столах та несвоєчасне видання документів – перші кроки безвізового режиму в Україні. Deutsche Welle повідомляє, що протягом 2017 року Державна міграційна служба України видала майже чотири мільйони біометричних паспортів²³.

Трудових мігрантів, які офіційно працюють за кордоном, безвізовий режим не торкнувся, адже для них нічого не змінилось: для того, щоб працювати за кордоном, потрібно мати робочу візу. Наявність біометричного паспорта важливе в тому випадку, коли людина має туристичну, наукову чи культурну ціль. *«Це ти маєш право просто їздити, так... Так [зміни з введенням безвізового режиму] будуть. Для мене так, тому що, якщо діти мої за кордоном, для мене так... Я можу поїхати в любий час. А якщо ти хочеш... робочу візу, то і так треба оформляти»*.²⁴; *«бо я кажу, бо ісі без віз зроблено для люди, котрі хочуть прийти, поникати, відпочити, купити собі щось і назад думі»*²⁵.

Всі, хто їде працювати за кордон на біометричному паспорті, ризикують. І мова йде не про штраф, як буває при арешті на робочій візі чужої країни, а вже про депортацію: *«Типир, на роботі імавуть на польськвів візі, тобі штраф 2 тисячі корун. Імавуть тя на шенгені, паспорті біометричному на роботі – депортація на 10 років. Є різниця, не?»*²⁶. Проте апробація введення безвізового режиму показала, що люди їдуть працювати нелегально, тільки з біометричним паспортом: *«Ну в мене подруга їхала із біометричним паспортом, страховка і вона їхала як турист. Ну перетнула. Максимум вона може 3 місяці, а вона все одно працює не офіційно – хто то перевіряє... В нас нікому ще депортацію не давали. Все нормально. Те, що тебе ловили – це не тебе ловили, це роботодавців»*²⁷. До введення біометричних паспортів, для заробітчанин, які працювали нелегально, були 2 лазівки: по-перше, вони могли працювати в будь-якій країні Європи по польській робочій візі, яку було отримати найдешевше та найлегше. За таке порушення мігрант отримував штраф. По-друге, отримавши штраф чи навіть депортацію, заробітчанин, повернувшись додому, міг змінити прізвище і зробити новий паспорт, на якому продовжував працювати, як нова людина: *«Робив на мусоровозі, дись палинку продавав, такой толкав. Короче, ймоли го..., вдарили ім департацію. Но, в'єзда нет. Він поміняв фамілію. Короче туй взяли його тай сперли. Тай провіряють по базі даних... Кажуть, фотка вроді би однакова, людина янна, адреса однакова, а фамілія – Повх замість Черепко. Но як, офіційна підробка документів, бо він маю тудя департацію, бо він не може тудя їхати.»*²⁸. Хоч таке відверте порушення закону могло призвести до серйозних наслідків, проте сьогодні ідентифікація людини за сканованим відбитком пальця взагалі унеможлиблює підробку документа для перетину кордону.

Введення безвізового режиму для України країнами Європейського Союзу – давно бажане і потрібне явище. Важливим залишається той факт, що українці часто використовують наявність біометричного паспорту для легшого перетину кордону з метою працевлаштування. Для людей, які хочуть поїхати на заробітки, дуже важко отримати звичайну робочу візу в консульстві. Тепер, маючи біометричний паспорт, мету свого візиту треба пояснити тільки при перетині кордону. Цікавим є те, що прикордонники не прискіплюються до в'їжджаючих. Перевірка на кордоні триває 1–2 хвилини. Людина повинна надати працівнику прикордонної служби біометричний паспорт, страхування, пояснити причину в'їзду та показати, що має фінанси для забезпечення поїздки. Зазвичай, всі отримують право на в'їзд. Тільки дуже підозрілі особи отримують відмову, проте це трапляється не часто.

В таких умовах живуть люди, що хочуть (або ж мусять) працювати за кордоном. Цей складний процес пошуку заробітку за кордоном полегшується введенням безвізового режиму та потребою робочої сили в Європі, але, з іншого боку ускладнюється політичною ситуацією у країнах Європи, зокрема в Польщі.

Економічна, демографічна, культурна сфери у вище згаданих регіонах України має свою специфіку та впливає на щоденне життя. Трудова еміграція завжди розглядається як негативно, так і позитивно. З одного боку, негативним чинником є те, що частка працюючого населення середнього віку країни виїжджає за кордон. Таким чином спостерігається зменшення людей,

які мають змогу та бажання працювати, надати країні здорові робочі руки, сплачувати податки, що негативно вплине на економічну ситуацію в Україні. Важливим негативним фактором є значна частка розлучень серед трудових мігрантів, коли один з членів сім'ї (дружина чи чоловік) виїжджає на роботу на довгий період: «Практично я свого чоловіка не віділа, його не було дома. Практично життя ніякого»²⁹; «Чоловік тут, який лишився з дітьми, через 2 роки знайшов собі другу і поїхав»³⁰. Проте позитивна сторона економічної сфери проглядається в тому, що, заробляючи гроші за кордоном, українські трудові емігранти відправляють гроші в Україну, даючи можливість своїм сім'ям витратити їх саме тут, чим самим підтримується економіка в Україні. Доречно згадати, що покращується і матеріальне становище сімей, один чи два члени якого працюють за кордоном. Потік фінансів із інших країн дозволяє людям робити ремонти в будинках, будувати нові, дорого одягатися та харчуватися тощо.

Останні роки спостерігається тенденція неповернення заробітчан додому в Україну, а намагання їх зробити все можливе, щоб залишитись жити за кордоном. Першим кроком до цього є пошук стабільної офіційної роботи, оренда житла. Згодом емігрант намагається забрати інших членів сім'ї із собою. Діти мають змогу отримати там освіту. В Україні, таким чином, спостерігається так зване «старіння нації». Зрештою, оформлюються документи тривалого побуту (часткове громадянство, яке надає певні права, можливість вільного перетину кордону, проте українське громадянство зберігається). Наступний етап – отримання повного громадянства із відмовою від українського.

Станом на 2014 рік, згідно експертних даних, в країнах ЄС на заробітках перебувало близько 1,7 мільйона українців, серед яких близько 65% – нелегально³¹. Опублікований щорічний звіт ООН «International Migration Report» за 2017 рік надав інформацію, що за цей рік кількість українських мігрантів у світі досягнула 5,9 мільйонів. Мова йде про те, що офіційно за 2017 рік з України виїхало майже 6 мільйонів осіб³². І це тільки офіційна статистика. Невідомо, наскільки більше людей виїжджає нелегально. Передбачається, що у зв'язку з щорічною еміграцією, що переважає імміграцію, ключовою особливістю більшості країн Південно-Східної та Східної Європи буде значне скорочення чисельності населення до 2050 року, зокрема й для України³³.

Таким чином, в останні роки продовжується масовий виїзд українців за кордон на заробітки «у пошуках кращого життя». Безвізовий режим, введений в червні 2017 року, тільки посприяв зростанню темпів еміграції.

¹ Заставний Ф. Д. Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. – Львів, 1991. – С. 6.

² Вдовенко С. М. Закордонне українство в національному державотворчому процесі. – К., 1997. – С. 16–18.

³ Мороз О. Г. Модерна нація: українці в часі і просторі. – Львів, 2001. – С. 18.

⁴ Малиновська О. А. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. – К., 1997. – С. 16.

⁵ Українська еміграція: Історія і сучасність. – Львів, 1992. – С. 68.

⁶ Зарубіжне українство. – К., 1997. – С. 11.

⁷ Кучменко Н. Легальні та нелегальні канали трудової міграції українців: правові та етнологічні аспекти // Етнічна історія народів Європи – 2010. – Вип. 31. – С. 100–105.

⁸ Польща – нарис історії. За редакцією Влодзімежа Менджецького та Єжи Брацисевича. Інститут національної пам'яті. – Варшава, 2015. – С. 351.

⁹ Записано Світлинець А. А. 23 лютого 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Кучерявої (Ісак) Галини Іванівни 1992 р. н.

¹⁰ Записано Світлинець А. А. 5 березня 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Гиндюк (Німчук) Олесі Василівни 1994 р. н.

¹¹ Записано Світлинець А. А. 5 березня 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Гиндюк (Німчук) Олесі Василівни 1994 р. н.

¹² Записано Світлинець А. А. 8 липня 2017 р. в с. Імстичево Іршавського району Закарпатської області від Романець (Зейкан) Ганни Анатолівни 1952 р. н.

¹³ Записано Тележинською І. 14 травня 2017 р. в с. Криворівня Івано-Франківської області від Макавійчук Ольги 1958 р. н.

¹⁴ Записано Світлинець А. А. 23 лютого 2017р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Кучерявої (Ісак) Галини Іванівни 1992 р. н.

¹⁵ Позняков О. В. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні //Проблеми міграції// Демо-

графія та соціальна економіка. – 2016. – № 2 (27). – С. 169–182.

¹⁶ Омельченко О. Турпоїздка за безправ'ям // День України – 2003. – 3 квітня.

¹⁷ Записано Світлинець А. А. 12 лютого 2018 р. в м. Варшава (Польща) від Тележинської Ірени 1994 р. н.

¹⁸ Циркулярна міграція: нові підходи до старої концепції // Матеріали дослідницького проекту «Опрацювання концепції політики циркулярної міграції українців до ЄС у взаємодії експертних середовищ та аналітичних центрів України та ЄС». – Львів, 2014. – С. 9.

¹⁹ Записано Світлинець А. А. 25 червня 2017 р. в м. Київ від Білинець Інни Іванівни, яка народилася 1997 р. в с. Доробратово Іршавського району Закарпатської обл., проживає в м. Прага, Чеська республіка.

²⁰ Українська трудова міграція до країн Європейського Союзу у дзеркалі соціології / за ред. Н. Пархоменко. – К., 2005. – С. 49.

²¹ Удаленная работа // Корреспондент. – № 1. – 14 января 2011. – С. 22–23.

²² Малиновська О. А. Циркулярна міграція – політична мода чи перспективна модель міграційного менеджменту? // Міграційна політика та сучасна міграція // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – № 2(16). – С. 95–104.

²³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://m.dw.com/uk>

²⁴ Записано Тележинською І. 17 березня 2017 р. в м. Верховина Івано-Франківської області від пані Люсі 1967 р. н.

²⁵ Записано Світлинець А. А. 23 лютого 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Кучерявої (Ісак) Галини Іванівни 1992 р. н.

²⁶ Записано Світлинець А. А. 23 лютого 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Ісак Євгенії Василівни 1995 р. н.

²⁷ Записано Світлинець А. А. 11 червня 2018 р. в м. Київ від Мишковець Софії Сергіївни 1998 р. н.

²⁸ Записано Світлинець А. А. 23 лютого 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Кучерявої (Ісак) Галини Іванівни 1992 р. н.

²⁹ Записано Світлинець А. А. 1 квітня 2017 р. в с. Приборжавському Іршавського району Закарпатської області від Костраба Вікторії 1985 р. н.

³⁰ Записано Тележинською І. 14 травня 2017р. в с. Криворівня Івано-Франківської області від Макавійчук Ольги 1958 р. н.

³¹ Циркулярна міграція: нові підходи до старої концепції // Матеріали дослідницького проекту «Опрацювання концепції політики циркулярної міграції українців до ЄС у взаємодії експертних середовищ та аналітичних центрів України та ЄС». – Львів, 2014. – С.4.

³² International Migration Report 2017 Highlights. United Nations. – New York, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf

³³ World migration report 2018. Geneva. Switzerland. 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf

В статье рассматриваются причины выезда украинцев на работу за границу, виды деятельности и ее последствия для экономической, демографической и культурной сфер Украины на примере Закарпатской, Ивано-Франковской, Волынской, Ровенской областей.

Ключевые слова: миграция, работники, нелегальная работа, посредники, бизнес, безвизовый режим, Закарпатье, Гуцульщина, Западная Украина.

The article discusses the reasons for the departure of Ukrainians to work abroad, the types of activities and their consequences for the economic, demographic and cultural spheres of Ukraine on the example of the Transcarpathian, Ivano-Frankivsk, Volyn, Rivne regions.

Keywords: migration, workers, illegal work, intermediaries, business, visa-free regime, Transcarpathia, Hutsul region, Western Ukraine.